

רכישת שפת הסימנים הישראלית כשפת אם

נכתב על ידי רמה נובוגרודסקי

בשנים האחרונות מתרחב המחקר בתחום רכישת שפת הסימנים הישראלית כשפת אם. המחקר מציג אבני דרך דומות לאלה המתוארות בשפות סימנים אחרות (Meier, 2016) ובשפות מדוברות כפי שתואר בהרחבה בסעיף 14.6.2. סקר של מסגרות חינוכיות עבור ילדים חירשים וכבדי שמיעה מצא שרבע מהילדים בגיל קדם בית-ספר במסגרות דוברות עברית וערבית בישראל חשופים לשפת סימנים (שפת סימנים ישראלית ועברית/ערבית מסומנת) ושפה מדוברת מגיל צעיר וגדלים כילדים דו-לשוניים בי-מודלים (עברית ושפת סימנים, מדוברת ומסומנת) (Novogrodsky & Ofek, 2022). החשיפה המוקדמת לשפה המדוברת היא תוצאה של מערך סינון שמיעה ושפה ארצי הכולל בדיקות סינון במסגרת בתי החולים ומעקב התפתחותי בטיפות חלב. תינוקות ופעוטות חירשים מאותרים בגיל צעיר ומופנים למרכזי טיפול במסגרתם נעשה שיקום שמיעתי המאפשר נגישות לשפה המדוברת (Novogrodsky & Kreiser, 2019) (להרחבה ראה סעיף 14.8). עבור ילדים להורים שומעים, החשיפה המוקדמת לשפת הסימנים הישראלית היא תוצאה של נגישות לשפה במסגרת המרכזים המטפלים בילדים חירשים.

נתמקד בתת פרק זה בקצרה בממצאים בתחום הרכישה הטבעית המוקדמת של שפת הסימנים הישראלית, בעיקר בתחום אוצר המלים, התחביר והפרגמטיקה. רכישת אוצר המילים מתייחסת לסימנים שהילד מפיק, התחביר מתייחס לסוגי המשפטים והמבנה שלהם (לדוגמא, סדר סימנים וצורנים מורפולוגיים), ופרגמטיקה לשימוש בשפה ולידע עולם שמסייע בהבנה ובהבעה.

קיימת הסכמה לגבי החשיבות של גיל קריטי (ראה הרחבה בנושא זה בסעיף 14.6.1) לרכישת שפת סימנים (פאר, לוי, חלוץ ופרידמן, בדפוס). כלומר, חשיבות הקלט היא קריטית. לדוגמא, בגיל 10 חודשים, רוב ההפקות התקשורתיות הן תגובה לתקשורת מצד האם (Ringwald-Frimerman, 2003). גם התאמת תקשורת המבוגר לפעוט (המכונה דיבור מכוון לפעוט *Child directed speech*) היא משתנה חשוב. הורים חירשים מסמני שפת סימנים ישראלית מתאימים את התקשורת שלהם לילדיהם, כמו שהורים שומעים לילדים שומעים מתאימים את שפתם המדוברת לילדים קטנים. בשלב הקדם-מילי, ההורים נוטים לחזור על אותו הסימון שוב ושוב כתמיכה בתפיסה הוויזואלית של התינוק. בהמשך, בשלב החד-מילי ההורים משתמשים בהפקות איקוניות מוגזמות כתמיכה ברכישת הקשר בין הצורה של הסימן והמשמעות שלו.

לדוגמא, סימון של תנין עם תבנית כף יד פתוחה על מנת להדגיש את הפה והשיניים של התנין. בשלב הדקדוקי המוקדם¹, הסימון הוא כפי שמסמנים מבוגרים, תוך פישוט סימנים מורכבים (Fuks, 2020). איכות התקשורת בין אמהות לתינוקות משחקת תפקיד ברכישת שפה. מחקר אורך שעקב אחר התשומה הלשונית בשפת הסימנים הישראלית של ארבע אימהות מסמנות הראה שככל שהייתה יותר הדדיות בשיח, תיווך אימהי טוב יותר וזמן תקשורת משותפת ארוך יותר כך אוצר הסימנים של פעוטות בגיל שנה וחצי (שניים מהם חירשים ושניים שומעים) היה גדול יותר (Ringwald-Frimerman & Dromi, 2005).

עם הגיל, אוצר הסימנים גדל הן במספר הסימנים והן במגוון הסימנים (Fuks, 2020; Novogrodsky & Meir, 2020a; Meir, 2019²). אוצר הסימנים כולל מגוון קטגוריות, כגון: צעצועים, משפחה, מילות פעולה, זמנים, כינויי גוף, מילות תואר ועוד. שני הסימנים הראשונים שילדים רוכשים בשפת הסימנים הישראלית הם 'אור' ו'ביי-ביי'. אחרי גיל שלש שנים יש שימוש נרחב גם בסימנים מקטגוריות של מילות שאלה, מילות זמן ומילות יחס של מקום (מתחת, על), בדומה לממצאים משפת הסימנים האמריקאית (Chen-Pichler, 2012). בגיל שנה עד שנתיים קיימת שונות גדולה בגודל אוצר הסימנים. חלק מהילדים מראים מספר מצומצם של סימנים, ואחרים משתמשים ב-100-200 סימנים. שונות זאת היא טיפוסית לשפות סימנים ושפות מדוברות וחשוב שהמטפלים בילדים מסמנים יהיו מודעים לה.

בתחום הדקדוק (מורפולוגיה ותחביר) ילדים מסמנים מראים תהליך דומה של מעבר מסימן בודד, לצירופים ("אני" [ליפול]), או "אני" [מכה], משפטים פשוטים ומשפטים מורכבים ("מכה" [לקבל] [אני] [ליפול]) (Novogrodsky & Meir, 2020a). רכישת התחביר הייחודי של שפת הסימנים הישראלית נמשך בגיל בית הספר. משפטים כמו "ילד" [לרכב] [ילדה] [לזחול]" מאפשרים לכל שם עצם במשפט לקבל תפקיד של מבצע פעולה. במשפטים בהם המושא הוא לא אנושי תלמידי בית ספר סימנו "נאיש" [מעיל] [ללבוש], בסדר מילים נושא, מושא, פועל. במשפטים בהם המושא הוא אנושי, סדר המילים הוא "ילדה" [להאכיל] [איש]. בדוגמא האחרונה, הפועל המסומן בין שני שמות העצם מאפשר למנוע אי בהירות לגבי מי עשה מה למי. אי הבהירות עשויה לנבוע מהקירבה בין שני שמות עצם אנושיים (ילדה, איש) (Novogrodsky, Stamp, & Shaban-Rabah, under review). בנוסף, שפת הסימנים הישראלית מאפשרת הפקת משפטים בהם שני רכיבים של האירוע (פעולה ומיקום הפעולה) מוכלים בתוך סימן אחד. כך לדוגמא תלמידים סימנו "ילד" [גרב] [שם-על-ראש]. כמו כן, הם הרבו

---

¹ השלב הדקדוקי המוקדם הוא שלב בו הילד רוכש את כללי המבנה הדקדוקי של השפה.
² עיריית מאיר זכרונה לברכה היתה שותפה לפיתוח מבחן שפה זה, הראשון להערכת שפת הסימנים הישראלית.

להשתמש במסווגים, כלומר כללו תכונות של המשלים לפועל בסימון הפועל עצמו (Stamp, Novogrosky, 2021). מסווגים הם צורנים המאפיינים שפות סימנים והם נרכשים כבר בגיל קדם-בית-ספר (8; 7-6; 3) (Baer, et al., 2018).

מסמנים ילידים של שפת הסימנים הישראלית מבינים ומפיקים מגוון משפטים מורכבים ייחודיים לשפה בגיל בית הספר. ממצא זה עלה במחקר שבדק מסמנים כאלה במשפטים מורכבים (פאר ושותפיה, בדפוס). לדוגמה, משפט מהסוג של "מי שנישקה את סבתא היא הילדה" שמסומן בשפת הסימנים כ: ³ [a[סבתא], b[לנישק] a[מי?] [ילדה] b].

יכולות פרגמטיות באות לביטוי בשלבי ההתקשרות הראשוניים של ילדים מסמנים בגיוון מאפייני האינטראקציה ההדדית עם המבוגר (רינגוולד-פרימרמן, 2003). קיים דמיון בין מאפייני האינטראקציה בערוץ החזותי-מרחבי והערוץ השמיעתי-אודיבורי. יכולות פרגמטיות מתפתחות גם בגיל בית-ספר. לדוגמה, תלמידים מסמנים מלידה מראים יכולת מגוונת לתיקון במצבים של כשל תקשורתי: חזרה על המסר, ניסוח מחדש, הוספה, מידע נוסף, הפקת מבע פשוט, איות והסבר (Most, 2003). יכולתם טובה יותר בשפת הסימנים הישראלית בהשוואה לשפה המדוברת. מכאן יש להעריך יכולות פרגמטיות גם בשפת הסימנים על מנת לקבל תמונה שפתית מלאה של תלמידים חירשים מסמנים.

לסיכום, אבני הדרך ברכישת שפת הסימנים הישראלית דומות לשפות סימנים אחרות ולשפות מדוברות (Chen-Pichler, 2012; Meier, 2016). ילדים החשופים לשפת הסימנים הישראלית מגיל צעיר רוכשים את המערכת הלשונית העשירה שלה בכל תחומי השפה כפי שתואר בתת-פרק זה. תהליך הרכישה כולל מאפיינים אוניברסליים הדומים בין שפות שונות, לדוגמה המעבר מהשלב החד-מילי לצירופים והפקת משפטים מורכבים.⁴

---

³ בדוגמא, אות בכתב תחתי לפני ואחרי הפועל מסמנת התאמה של הפועל לשני מיקומים במרחב, המתייחסים לשתי דמויות בגוף שלישי.

⁴ תודות לסבטלנה דצ'קובסקי ולדליה רינגוולד-פרימרמן על הערות חשובות לגרסאות קודמות של פרק זה.

רשימת מקורות לתת פרק 14.7

פאר, ל., לוי, ד., חלוץ, נ., ופרידמן, נ. (בדפוס). מדיניות חינוכית-לשונית מבוססת מחקר: על חשיבותו של קלט בשפת הסימנים אצל ילדים חירשים. אצל ט. מוסט, וג. צינמון (עורכות). חירשים וכבדי שמיעה, מבט רב תחומי. הוצאת מכון מופת.

רינגוולד-פרימרמן, ד. (2003). הצמד אם-ילד כמערכת דינמית: צמיחתם של סמלים לשוניים בסביבות לשוניות מרובות ערוצים- שפת סימנים ישראלית, תקשורת סימולטנית ועברית [חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה"]. אוניברסיטת תל-אביב.

Baer, A.M., Novogrodsky, R., Haalutzi, T., & Meir, I. (November, 2018). Acquisition of location classifier constructions in Israeli Sign Language. A poster presented at the Sign Language Acquisition and Assessment SLAAC conference. University of Haifa, Israel.

Chen-Pichler, D. (2012). Language Acquisition. In R. Pfau, B. Woll, & M. Steinbach (Eds.), *Handbook of linguistics and communication science: Sign language* (pp. 647–686). de Gruyter.

Fuks, O. (2020). Developmental Path in Input Modifications and the Use of Iconicity in Early Hearing Infant–Deaf Mother Interactions. *American Annals of the Deaf*, 165(4), 418-435.

Meier, R. P. (2016). Sign language acquisition.

Most, T. (2003). The use of repair strategies: Bilingual deaf children using sign language and spoken language. *American Annals of the Deaf*, 148(4), 308-314.

Novogrodsky, R. & Kreiser, V. (2019). Children with Developmental Language Disorders (DLD) in Israel - Assessment and intervention. In J., Law, C., Murphy, C., McKean, E. P., Þórðardóttir (Eds). *Managing Children with Developmental Language Disorder: Theory and Practice across Europe and Beyond*. (pp. 285-301). Routledge publication.

Novogrodsky, R., Meir, I. (2019). ISL-CDI test. Vocabulary test for Hebrew signing children. <https://mb-cdi.stanford.edu/adaptations.html>

Novogrodsky, R. & Meir, N. (2020a). Age, Frequency and Iconicity in early sign language acquisition: Evidence from the Israeli Sign Language MacArthur-Bates Communicative Developmental Inventory. *Applied Psycholinguistics*, 41(4), 1-29.

Novogrodsky, R. & Meir, N. (2020b). Multilingual children with special needs in early education: Communication is the key. In Schwartz, M. & Prosic-Santovac, D. (Eds). *The Handbook of Early Language Education*. Berlin: Springer.
https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-030-47073-9_18-1

Novogrodsky, R. & Ofek, H. (2022). Language assessment in Israeli Sign Language along childhood. A talk and discussion presented as part of a symposium on Sign Language assessment. Presented at the 58th annual conference of the Israeli Speech Hearing and Language Association (ISHLA). (Zoom).

Novogrodsky, R., Stamp, R., & Shaban-Rabah, S. (under review). Word order in simple sentences of tri-lingual tri-modal deaf students. *Sign Language & Linguistics*.

Ringwald-Frimerman, D. (2003). The emergence of first signs: A case study of the interaction between a deaf mother and her deaf child. Poster presented at *SRCD*, Tampa, FL.

Ringwald-Frimerman, D. & Dromi, E. (2005). Characterizing patterns of triadic communication in low socioeconomic dyads with deafness and its linkage to vocabulary growth. Paper presented at *IASCL*, Berlin, Germany.

Rozen-Blay, O., Novogrodsky, R. & Degani, T. (2022). Talking while Signing: The Influence of Simultaneous Communication on the Spoken Language of Bimodal-Bilinguals. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*.

Stamp, R., Novogrodsky, R. & Shaban-Rabah, S. (2021). Argument omissions by deaf students in three language modalities. *First language*, 41(5), 646-670.